

Sygn. akt III UK 138/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 12 maja 2016 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dawid Miąsik (przewodniczący)

SSN Halina Kiryło

SSN Romualda Spyt (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania K. M.

od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych

o prawo do emerytury,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 12 maja 2016 r.,

skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego
z dnia 11 marca 2015 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 24 października 2014 r. Sąd Okręgowy w R. oddalił odwołanie K. M. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 20 maja 2013 r. odmawiającej prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że ubezpieczony K. M. był zatrudniony w Spółdzielni Usług Rolniczych w Z. (zakład podlegał przekształceniom organizacyjnym oraz prawnym i w dniu nawiązania stosunku pracy funkcjonował pod nazwą Spółdzielnia Kółek Rolniczych w Z.) w okresie od 1 sierpnia 1975 r. do 5 marca 1979 r. w pełnym wymiarze czasu pracy na podstawie umowy o pracę. Ostatnio zajmowanym przez ubezpieczonego stanowiskiem było stanowisko mechanika ciągnikowego. Faktycznie jednak ubezpieczony od początku zatrudnienia wykonywał jedynie pracę mechanika ciągników i sprzętu rolniczego.

Zakład pracy dysponował: 60-80 ciągnikami, 8 kombajnami, 2 samochodami dostawczymi, koparką Białoruś oraz sprzętem rolniczym, tj. kilkunastoma siewnikami, glebogryzarkami, pługami, bronami talerzowymi, opryskiwaczami, rozsiewaczami nawozów, rozrzutnikami obornika, wiązarkami, kopaczkami, snopowiązałkami, kultywatorami, przyczepami, młockarniami.

Za naprawę tego sprzętu odpowiedzialna była grupa remontowa, w skład której wchodziło 4-5 mechaników (w tym ubezpieczony), spawacz oraz elektryk. Naprawy sprzętu wykonywane były w warsztacie remontowo-naprawczym. W większości prace naprawcze wykonywane były na powierzchni (między innymi wymiana chłodnicy, wentylatorów, przewodów hydraulicznych, przyczepy, uzupełnienie płynów, np. elektrolitu w akumulatorze, odkręcenie kół w przednim zawieszeniu, remont tylnego mostu, wymiana pierścieni w silniku, naprawa przekładni kierowniczej, naprawa opryskiwaczy, rozsiewaczy, regulacja luzów zaworowych w silniku). Naprawy wykonywane były także w kanale i były one związane między innymi z wymianą tarcz sprzęgłowych, wymianą pomp hydraulicznych, pracami przy tylnym zawieszeniu, demontażem tulei. Ubezpieczony pracował zarówno w kanale, jak i poza nim (w zakładzie obowiązywała zmienność na stanowiskach pracy). Zajmował się naprawą między innymi układu hamulcowego, pomp podnośnika, wałów od reduktora, remontem silników, wymianą tulei, pomp olejowych, misek olejowych, taśm, jak też ładowaczy, układu zawieszenia, wymianą sprzęgła w rozrzutnikach, wymianą sprzęgieł, klinów przy wałkach, wymianą panewek. Reperował ciągniki, samochody dostawcze, jak też rozsiewacze, opryskiwacze oraz pozostały sprzęt rolniczy. Nie wykonywał natomiast prac naprawczych kombajnów oraz kultywatorów. Prace do wykonania

rozdzielał kierownik warsztatu; kiedy nie zachodziła konieczność pracy w kanale, pracownicy pozostawali w dyspozycji kierownika i wykonywali prace zlecone przez niego, głównie dotyczące remontu ciągników oraz sprzętu rolniczego, np. dotyczące wyjazdu do ciągnika z kosiarką, która uległa uszkodzeniu podczas prac polowych. Sąd ustalił także, że prace w kanale zajmowały 50% czasu pracy ubezpieczonego.

Sąd oceniał pracę wykonywaną przez ubezpieczonego w spornym okresie, mając na uwadze pozycję 16 działu XIV wykazu A – załącznika do rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm., dalej: rozporządzenie z 7 lutego 1983 r.), wymieniając prace wykonywane w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych lub szynowych. Jednakże wywiódł, że skoro ubezpieczony wykonywał równocześnie dodatkowo inne czynności, to należy uznać, że praca w warunkach szczególnych nie była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy.

Sąd Apelacyjny, wyrokiem z dnia 11 marca 2015 r. oddalił apelację ubezpieczonego od powyższego wyroku.

Sąd stwierdził, że zasadnicze znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy miało odkodowanie zwrotu „pojazd mechaniczny”, którego użył ustawodawca w wykazie A, dziale XIV, poz. 16 (załączniku do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r.), bowiem tylko prace przy naprawie takich pojazdów, wykonywane w kanałach remontowych mogą być uznane za pracę w szczególnych warunkach. Sąd zauważył, że wprawdzie obowiązujące przepisy prawa nie zawierały (w spornym okresie) i nie zawierają definicji pojęcia „pojazdu mechanicznego”, pomimo posługiwania się tym terminem, to jego treść została wyjaśniona w sposób niebudzący wątpliwości w orzecznictwie sądowym, zwłaszcza Sądu Najwyższego. W uchwale z dnia 28 lutego 1975 r., V KZP 2/74 (OSNKW 1975, z. 3-4, poz. 33) Sąd Najwyższy wyjaśnił, że: „Pojazdem mechanicznym w ruchu lądowym w rozumieniu przepisów kodeksu karnego jest każdy pojazd drogowy czy szynowy napędzany umieszczonym w nim silnikiem, jak również maszyna samobieżna i motorower”. W świetle powyższego, zakwalifikowanie wykonywanej przez

ubezpieczonego w spornym okresie pracy jako pracy w szczególnych warunkach wymagało ustalenia, że w kanałach remontowych wykonywał on wyłącznie prace przy naprawie ciągników lub kombajnów, tymczasem już z zeznań samego ubezpieczonego wynika, że w kanale remontowym, oprócz napraw ciągników, wykonywał naprawy sprzętu rolniczego, tj. rozsiewaczy, opryskiwaczy, rozrzutników. Z tej przyczyny Sąd uznał, że ubezpieczony nie wykonywał pracy w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych w pełnym wymiarze czasu pracy. Podkreślił, że oceny tej nie podważa fakt wystawienia przez pracodawcę świadectwa wykonywania prac w szczególnych warunkach, bowiem jest to dokument prywatny w rozumieniu art. 245 k.p.c. i stanowi tylko dowód tego, że osoba, która go podpisała, złożyła oświadczenie w nim zawarte.

W posumowaniu Sąd Apelacyjny stwierdził należy, że pomimo wad postępowania przed Sądem pierwszej instancji, zaskarżony wyrok jest zgodny z prawem. Ubezpieczony bowiem nie spełnił wymagania dotyczącego posiadania na dzień 1 stycznia 1999 r. 15 lat pracy wykonywanej w szczególnych warunkach, a to powoduje, że nie spełnia także warunków do nabycia prawa do emerytury na podstawie art. 184 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U z 2015 r., poz. 748 ze zm.; dalej: ustawa emerytalna).

Ubezpieczony zaskarżył ten wyrok skargą kasacyjną, zarzucając mu rażące naruszenie art. 184 ustawy emerytalnej w związku § 4 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. i wykazem A, działem XIV, poz. 16 - załącznikiem do tego rozporządzenia - w zakresie, w jakim naprawa w kanale remontowym sprzętu rolniczego, tj. rozsiewaczy, opryskiwaczy, rozrzutników, rozsiewaczy do nawozów, młockarni - w odróżnieniu od naprawy w kanale remontowym ciągników lub kombajnów - nie stanowi pracy w warunkach szczególnych z uwagi na to, że nie jest to praca przy naprawie pojazdów mechanicznych w rozumieniu wyżej wskazanych przepisów; art. 184 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w zakresie, w jakim przyjęto, że tylko praca wykonywana w 100% oraz przez cały okres zatrudnienia w kanale remontowym przy naprawie pojazdów mechanicznych stanowi wykonywanie stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szczególnych, a sporadyczne wykonywanie

czynności poza kanałem remontowym stoi na przeszkodzie uznaniu, że ubezpieczony stale i w pełnym wymiarze świadczył pracę w warunkach szczególnych.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wykaz A stanowiący załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. dotyczący prac w szczególnych warunkach, których wykonywanie uprawnia do emerytury w obniżonym wieku, w dziale XIV, pod poz. 16 wymienia „prace wykonywane w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych lub szynowych”.

Problem przedstawiony przez skarżącego - ze względu na stanowisko Sądu Apelacyjnego - ogniskuje się wokół pojęcia „pojazd mechaniczny”, które nie jest zdefiniowane ani w tym akcie prawnym, ani w przepisach prawa ubezpieczeniowego. Wątpliwe jest przy tym, aby w tej kwestii trzymać się ściśle wykładni tego pojęcia dokonywanej na tle przepisów innych gałęzi prawa, tj. prawa karnego (art. 42, art. 178a § 21 k.k.), administracyjnego (art. 2 pkt 32 ustawy – Prawo o ruchu drogowym; jednolity tekst: Dz.U. z 2012 r., poz. 1137 ze zm.) czy cywilnego (art. 2 pkt 10 ustawy z dnia z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych; jednolity tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 392 ze zm.), bowiem nakierowane są one na ochronę innych praw i wartości niż przepisy dotyczące ubezpieczenia społecznego.

Definicję ustawową „pracy w szczególnych warunkach” zawiera art. 32 ust. 2 ustawy emerytalnej. Mianowicie, zgodnie z tym przepisem, za pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach uważa się pracowników zatrudnionych przy pracach o znacznej szkodliwości dla zdrowia oraz o znacznym stopniu uciążliwości lub wymagających wysokiej sprawności psychofizycznej ze względu na bezpieczeństwo własne lub otoczenia. Praca w warunkach szczególnych to praca, w której pracownik w sposób znaczny jest narażony na niekorzystne dla zdrowia czynniki. Jako przykłady takiej pracy można wymienić: pracę w narażeniu na hałas

przekraczający dozwolone normy, w zapyleniu, w oparach chemicznych, w wysokich temperaturach lub zmiennych warunkach atmosferycznych. Pracę taką pracownik musi wykonywać stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku (§ 2 ust. 1 rozporządzenia), aby nabyć prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym. Motyw przyświecający ustawodawcy w stworzeniu instytucji przewidzianej w art. 32 ustawy emerytalnej opiera się zatem na założeniu, że praca wykonywana w szczególnych warunkach stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy przyczynia się do szybszego obniżenia wydolności organizmu, stąd też osoba wykonująca taką pracę ma prawo do emerytury wcześniej niż inni ubezpieczeni (por. np. wyroki Sądu Najwyższego: z 22 lutego 2007 r., I UK 258/06, OSNP 2008 nr 5-6, poz. 81; z 17 września 2007 r., III UK 51/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 328; z 6 września 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653; z 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z 13 listopada 2008 r., II UK 88/08, LEX nr 1001292; z 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX nr 509022).

Biorąc powyższe pod uwagę, ale także mając na względzie stanowisko doktryny odnośnie do definicji zwrotu „pojazd mechaniczny” w prawie karnym (zob. Glosa S. Stefańskiego do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 października 2007 r., III KK 270/07; Prokuratura i Prawo 2008 nr 5, s. 165-172), można przyjąć, że „pojazd mechaniczny” to pojazd wprowadzany w ruch przez silnik (w odróżnieniu do pojazdu niemechanicznego poruszanego siłą mięśni człowieka lub zwierzęcia). Natomiast z punktu widzenia mających zastosowanie w sprawie przepisów nie ma istotnego znaczenia, czy źródłem napędu pojazdu jest silnik umieszczony na tym pojeździe czy też na innym pojeździe (np. na ciągniku). Chodzi bowiem o to, że praca w kanałach remontowych wiąże się z narażeniem na stałą styczność z substancjami szkodliwymi, jest wykonywana w ograniczonej (krępującej ruchy) przestrzeni, przy braku właściwej wentylacji oraz w wymuszonej pozycji ciała (z uniesionymi rękami). W konsekwencji, jeśli uszkodzenie określonej maszyny rolniczej uzasadnia jej naprawę w kanale remontowym (ustalenie tego wymaga wiadomości specjalnych), nie ma podstaw, aby nie uznać jej, stosownie do poz. 16, działu XIV, wykazu A, za pracę wykonywaną w kanałach remontowych przy naprawie pojazdów mechanicznych.

W rezultacie Sąd Najwyższy nie podziela poglądu przedstawionego przez

Sąd Apelacyjny, że do pojazdów mechanicznych można zakwalifikować jedynie ciągniki i kombajny, a nie pozostałe maszyny rolnicze z tego względu, że nie są to pojazdy napędzane umieszczonym w nich silnikiem. Stanowisko to stało się przyczynkiem do stwierdzenia, że ubezpieczony (który pracował także przy naprawach maszyn rolniczych) nie wykonywał w spornym okresie pracy w szczególnych warunkach - stale i w pełnym wymiarze czasu pracy. Stąd też w tym zakresie uzasadniony okazał się zarzut naruszenia art. 184 ustawy emerytalnej w związku § 4 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. i wykazem A, działem XIV, poz. 16.

Zgodnie z § 2 ust. 1 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r., okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w rozporządzeniu są okresy, w których praca w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze jest wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że praca w szczególnych warunkach to praca wykonywana stale (codziennie) i w pełnym wymiarze czasu pracy (przez 8 godzin dziennie, jeżeli pracownika obowiązuje taki wymiar czasu pracy) w warunkach pozwalających na uznanie jej za jeden z rodzajów pracy wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 14 września 2007 r., III UK 27/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 325; z dnia 19 września 2007 r., III UK 38/07, OSNP 2008 nr 21-22, poz. 329; z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 66/07, LEX nr 483283; z dnia 22 stycznia 2008 r., I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75). Od tej reguły istnieją odstępstwa. Pierwsze z nich dotyczy sytuacji, kiedy inne równocześnie wykonywane prace stanowią integralną część (immanentną cechę) większej całości dającej się zakwalifikować pod określoną pozycję załącznika do rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 6 grudnia 2007 r., III UK 62/07, LEX nr 375653; dnia 5 maja 2009 r., I UK 4/09, LEX nr 509022 oraz z dnia 11 marca 2009 r., II UK 243/08 i tam powołane wcześniejsze orzecznictwo). Drugie odstępstwo dotyczy przypadków, gdy czynności wykonywane w warunkach nienarażających na działanie czynników szkodliwych dla zdrowia mają charakter incydentalny, krótkotrwały, uboczny (zob. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22

stycznia 2008, I UK 210/07, OSNP 2009 nr 5-6, poz. 75 oraz z dnia 22 kwietnia 2009 r., II UK 333/08, LEX nr 1001310).

W motywach rozstrzygnięcia Sądu drugiej instancji nie sposób doszukać się odmiennej wykładni art. 184 ustawy emerytalnej w związku z § 2 ust. 1 i 2 rozporządzenia z dnia 7 lutego 1983 r. w omówionym wyżej zakresie przede wszystkim dlatego, że nie padło w nich stwierdzenie, że „tylko praca wykonywana w 100% oraz przez cały okres zatrudnienia w kanale remontowym przy naprawie pojazdów mechanicznych stanowi wykonywanie stale i w pełnym wymiarze czasu pracy w warunkach szczególnych”. Również nie można jej wyprowadzić z wywodów Sądu Apelacyjnego skupiających się na kwestii związanej z pojęciem „pojazd mechaniczny”, w szczególności, że nie wynika z nich, aby prace inne niż przy naprawie ciągników i kombajnów miały charakter incydentalny, sporadyczny.

Mając na uwadze powyższe Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

kc